

*Кобко Р. В.,**кандидат економічних наук,
доцент кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності
та фінансової безпеки факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті проаналізовано норми чинного законодавства, які передбачають державну підтримку суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану.

Встановлено зниження ефективності функціонування державного сектору економіки, що істотно вплинуло на споживчу спроможність населення через втрату робочих місць, зниження рівня доходів або їх втрати загалом. Визначено, що державна підтримка підприємництва орієнтована на: відновлення промислового комплексу, надання робочих місць, внутрішній попит, реалізацію державної підтримки та створення пільгових умов для функціонування підприємств.

Акцентовано увагу на реалізації грантових програм для переробних підприємств, що передбачають надання дотацій для розвитку власного бізнесу, які можуть отримати підприємці за обов'язкової умови, передбаченої для отримувача гранту, а саме створення до двадцяти п'яти робочих місць.

Встановлено позитивні наслідки впровадження державної підтримки, яка полягає у виплаті грошової компенсації підприємцям, які забезпечили робочими місцями внутрішньо переміщених осіб, що сприяє стимулюванню підприємців допомагати переселенцям адаптуватися на новому місці.

Проаналізовано державну підтримку суб'єктів підприємницької діяльності, які працюють в агропромисловому комплексі, відповідно до якої аграрії набули можливості одержати банківський кредит на розвиток власних агропромислових господарств. Також встановлено позитивні наслідки реалізації впровадження урядом України розширення з трьох до п'ятнадцяти напрямів підприємницької діяльності, які можуть долучитися до програми через додаток «Дія» та допомогти відремонтувати або відновити житловий фонд.

Ключові слова: підприємницька діяльність, підприємство, суб'єкти господарювання, воєнний стан, державна підтримка, грантові програми, договір факторингу, кредитування.

Постановка проблеми. Українська держава протягом століть здобувала своє право на свободу, самовираження та незалежність. Події, які відбуваються в Україні у теперішній час знову підтверджують чергову визвольну боротьбу українського народу за свої права, цінності, свободу проти російських окупантів. У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні було введено воєн-

ний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року [1]. Починаючи з цього моменту, Українська незалежна держава продовжує своє героїчне протистояння російському вторгненню. Водночас, беззаперечним є той факт, що окрім фронту бойових дій, не менш важливим для підтримки України є фронт – економічний, оскільки поки економіка в державі працює, відповідно, є можливість для забезпечення оборони та підтримки, а у подальшому і відновлення інфраструктури [2].

Беззаперечним є той факт, що суб'єкти господарювання, здійснюючи підприємницьку діяльність в умовах воєнного стану, потребують підтримки зі сторони держави. Якщо на законодавчому рівні буде врегульоване питання щодо впровадження інструментів підтримки зазначених суб'єктів, відповідно, це сприятиме поповненню державного бюджету, а також стабілізації платоспроможності населення. Як було нами зазначено у попередніх дослідженнях, за цих обставин зазначена синергія взаємодії та співпраці Української держави та підприємців сприятиме стабільності й розвитку економіки країни загалом, а відповідно посиленню економічної стійкості держави та її здатності ефективно протистояти агресору.

Відповідно до зазначеного, Верховною Радою України після повномасштабного вторгнення було запроваджено ряд законодавчих ініціатив, спрямованих на підтримку підприємництва під час війни. Зазначені правові норми передбачають, зокрема, доступне кредитування, можливість релокації з територій, де ведуться активні бойові дії, та інші пільги, які дозволять бізнесу продовжувати функціонувати.

Стан дослідження проблеми. Виклики сучасності, з якими стикнулися підприємці після повномасштабного вторгнення держави-агресорки, свідчить про те, що на сучасній науковій ниві нещодавно з'явилися і продовжують з'являтися дослідження українських учених, які присвячені, зокрема особливостям здійснення підприємницької діяльності та інструментам підтримки підприємств в умовах воєнного стану. Зазначені питання були висвітлені у наукових працях таких вітчизняних учених, як А.Д. Глушко, Н.І. Верхоглядова, В.В. Воскобойніков, Д.І. Груба, Ю.М. Павлюченко, Л.О. Панькова, Ю.О. Подолян та інших дослідників. Першочергові положення порядку здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану закріплені у ст. 417 ГК України [3]. На сьогодні прийнято низку інших нормативно-правових актів, які регламентують підприємницьку діяльність, до положень яких ми неодноразово зверталися у попередніх наукових дослідженнях. Однак, навіть враховуючи наявність вищезазначеного наукового доробку вітчизняних науковців, набуває актуальності проведення дослі-

дження щодо конкретизації правових інструментів підтримки суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану. Це обумовлює необхідність подальших ґрунтовних досліджень у зазначеному напрямку.

Метою даної наукової статті є аналіз і узагальнення норм чинного законодавства, яке регулює порядок надання та механізм підтримки суб'єктів підприємницької діяльності в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Як неодноразово нами зазначалося, що воєнний стан являє собою особливий правовий режим, введення якого для сфери господарювання означає тимчасове обмеження прав і законних інтересів підприємців, а правовий режим здійснення підприємницької діяльності визначається, серед іншого, Законами України «Про оборону України» [4], «Про правовий режим воєнного стану» [5] та інших нормативно-правових актів.

Ми погоджуємося з позицією тих авторів, які вважають, що з початку ведення воєнних дій на території України спостерігається істотне зниження ефективності функціонування державного сектору економіки, що зумовлено, зокрема: зупинкою роботи підприємств в зоні активних бойових дій внаслідок їх часткового або повного руйнування («Азовсталь», «Запоріжсталь», «Арселор Міттал Кривий Ріг»); блокадою морських портів, що негативно вплинула на рівень експорту різних товарів; зупинкою транспортного сполучення у зонах активних бойових дій та повною відміною авіаційного сполучення; руйнацією системи логістичного забезпечення постачань окремих компонентів виробництв; зміною структури попиту та виробництва; втратою ринків збуту та постачання; зниженням податкових надходжень; падінням ВВП країни та дефіцитом бюджету тощо [6, с. 28]. Все зазначене істотно вплинуло, як на споживчу спроможність населення через втрату робочих місць, так і на істотне зниження рівня доходів або їх втрати. У зв'язку із цим виникла необхідність у виробленні державою системи заходів, інструментів, які мають на меті підтримку суб'єктів підприємницької діяльності в умовах війни. Ці заходи, інструменти орієнтовані, перш за все на: відновлення промислового комплексу, надання робочих місць, внутрішній попит, реалізацію державної підтримки та створення пільгових умов для функціонування підприємств.

У контексті нашого дослідження вважаємо за необхідне зупинитися на ключових інструментах державної підтримки підприємств в умовах воєнного стану. Почати вважаємо саме з фінансової підтримки суб'єктів підприємницької діяльності. Оброблені нами статистичні дані дають можливість зробити висновок про те, що на кінець жовтня 2023 року двісті одинадцять мільйонів гривень грантів для розвитку бізнесу за програмою «єРобота» отримують від держави сорок сім приватних підприємств переробної галузі [7]. Як бачимо, уряд країни приділяє вагомому значенню, саме грантовій підтримці сфері переробки. Така підтримка зі сторони держави сприятиме тому, що українські компанії зможуть підвищити обсяги виготовлення готової продукції з високою часткою доданої вартості як для експорту, так і для споживачів. Сорок сім компаній-переможців, які є суб'єктами господарювання у переробній галузі, шляхом подання заяв на гранти загалом отримують двісті одинадцять мільйонів гривень на розширення власного бізнесу. До вказаного слід додати, що від початку дії грантової програми вже чотириста вісімдесят п'ять компаній одержали від держави

понад двох мільярдів гривень фінансової підтримки, створили понад шість тисяч нових робочих місць та сплатили до бюджету більше чотирьохсот мільйонів гривень податків.

Цікавою пропозицією є грантова програма для переробних підприємств «Новий рівень», що передбачає отримання до восьми мільйонів гривень на розвиток власного бізнесу, яку можуть отримати підприємці за дотримання обов'язкової умови програми – створення отримувачем гранту до двадцяти п'яти робочих місць. Такі програми державної підтримки спрямовані на відкриття чи розвиток власного бізнесу, створення і розвиток переробних підприємств тощо. Подати відповідну заявку на отримання гранту можуть як діючі підприємці, так і суб'єкти, що не мають досвіду ведення бізнесу. Прийом заявок на всі напрямки програми «єРобота» триває та здійснюється через портал Дія.

Позитивним явищем є підтримка зі сторони держави, яка полягає у тому, що з початку 2023 року було виплачено сто двадцять шість мільйонів гривень компенсації підприємцям, які взяли на роботу внутрішньо переміщених осіб. Загалом було працевлаштовано десять тисяч триста українців, які змушені були переїхати в безпечніші регіони країни, відповідно майже шість тисяч підприємців отримали від уряду грошову компенсацію. Отже, із вищезазначеного можна зробити висновок, що держава стимулює підприємців допомагати переселенцям адаптуватися на новому місці, забезпечуючи їх роботою, що дає можливість останнім подбати про себе і свою родину. Зазначену програму стимулювання підприємців брати на роботу внутрішніх переселенців було запроваджено ще у квітні 2022 року. Відповідно, до кінця першого року дії програми нею скористалися понад десять тисяч підприємців. У результаті реалізації цієї програми суб'єкти господарювання, які працевлаштували майже вісімнадцять тисяч внутрішньо переміщених осіб, отримали від держави компенсацію на загальну суму двісті мільйонів гривень.

У контексті нашого дослідження не можна не відзначити позитивних змін щодо підтримки з боку держави вітчизняних аграріїв. Мова йде про десять з половиною тисяч українських агропідприємств, які одержали з початку 2023 року п'ятдесят три з половиною мільярди гривень банківських кредитів на розвиток власних агропромислових господарств. Більше восьми тисяч агропідприємств отримали кредити за державною програмою «Доступні кредити 5–7–9%» у сумі майже тридцять два мільярди гривень. За цією програмою аграрії мають право взяти кредит розміром до дев'яносто мільйонів гривень під 5–9 відсотків річних, залежно від категорії кредиту [8].

Важливим кроком уряду назустріч удосконаленню умов сприяння розвитку підприємництва стало впровадження 15 вересня 2023 року вищезазначеної нами програми «Доступні кредити 5–7–9%». Метою цієї програми стало відновлення економіки на деокупованих територіях та підтримка вітчизняного виробника. Запропоновані зміни відображають допомогу держави у двох напрямках: по-перше, підприємцям, що здійснюють свою діяльність на деокупованих територіях, які найбільше постраждали від початку війни та потребують пильної уваги держави; по-друге, переробним підприємствам та підприємствам, що працюють у сфері енергоефективності, тобто розвитку галузей та напрямів, які забезпечують найбільший економічний ефект, генерують високу додану вартість і мають стати драйверами зростання економіки [9].

Наведені інструменти підтримки державою підприємств, зокрема, передбачають: для суб'єктів господарювання на територіях зони високого воєнного ризику (деокупованих територіях) – компенсацію відсотків за програмою до рівня один відсоток на перші два роки, п'ять відсотків на інвестиційні цілі з наступного року та три відсотки на фінансування оборотного капіталу, збільшення терміну кредитування до десяти років на інвестиційні цілі, збільшення ліміту програми до ста п'ятдесяти мільйонів гривень (для підприємств, що зазнали руйнувань і працюють на деокупованих територіях); для підприємств, що створюють найбільшу додану вартість – переробні підприємства за всіма КВЕД (Класифікатор видів економічної діяльності – код, який містить усі можливі напрями роботи підприємства) передбачено: компенсацію відсотків за програмою до рівня п'ять, сім, дев'ять відсотків; збільшення терміну кредитування до десяти років на інвестиційні цілі; збільшення ліміту програми до ста п'ятдесяти мільйонів гривень.

Необхідно зазначити, що державна підтримка функціонування суб'єктів господарювання загалом здійснює безпосередній вплив на стан розвитку економічної та фінансової системи держави. Відповідно на себе звертає увагу державна підтримка підприємств, яка здійснюється за договорами факторингу Фондом розвитку підприємництва у межах отриманих коштів, передбачених у державному бюджеті. Про це свідчить постанова «Про надання фінансової державної підтримки» від 24 січня 2020 року № 28, яка доповнена Порядком надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва за договорами факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги за поставлені товари, виконані роботи, надані послуги тощо) [10]. Вважаємо за необхідне, розглянути основні положення зазначеного Порядку. Так, відповідно до Порядку, за договором факторингу однією стороною (фактором) може бути лише банк, що має відповідну ліцензію, і здійснює свою діяльність лише за договорами внутрішнього факторингу. Також у положеннях Порядку зазначено, що максимальний ліміт фінансування на контрагента та групу становить до дев'яносто п'яти відсотків суми грошової вимоги або до ста п'ятдесяти млн. гривень (з урахуванням, отриманої державної підтримки за програмами кредитування та лізингу). Стосовно максимального строку користування факторинговим фінансуванням для суб'єкта підприємництва визначено триста шістьдесят днів. У свою чергу, держава компенсує підприємцю витрати на сплату базової винагороди до рівня тринадцяти відсотків річних.

Окрім того, Порядок регламентує обмеження для банків розмірів процентної ставки, одноразової комісії та комісії за додаткові послуги, підвищеної (штрафної) винагороди за порушення суб'єктом підприємництва умов договору факторингу тощо; встановлює критерії для підприємств, які претендують на державну допомогу за договорами факторингу, та вимоги до договорів факторингу [10].

До позитивних змін, які було впроваджені урядом України можна віднести розширення з трьох до п'ятнадцяти напрямів підприємницької діяльності, які можуть долучитися до програми «Відновлення». Завдяки зазначеній програмі, українські підприємці можуть взяти участь у відновленні країни та допомогти людям відремонтувати або відбудувати власні домівки. Так, учасником програми «Відновлення» може стати підприємство, незалежно від розміру бізнесу, що займається торгівлею будівельними матеріалами і має МСС-код, який відпові-

дає критеріям програми. Нагадаємо, що МСС-код (Merchant Category Code) – це код, за допомогою якого платіжні системи розуміють, чим займається торговий об'єкт [11]. Для цільового використання – ремонту чи нового будівництва житла, що було пошкоджене чи зруйноване війною, українці за програмою «Відновлення» отримують від держави кошти, які нараховуються їм на спеціальну банківську картку. Витрати кошти з цієї картки можна лише через торговельні POS-термінали, МСС-коди яких пов'язані зі сферою будівництва чи продажем будівельних матеріалів.

Висновки. Таким чином, діяльність уряду України, яка зосереджена на процесах відновлення у період війни, є однією із стратегічних напрямків розвитку держави у цілому. Механізм, що впроваджується державою, спрямований на сприяння розвитку підприємництва, на постійну адаптацію до сучасних потреб інструментів фінансування підприємств у вигляді кредитних та грантових програм. У зв'язку із цим уряд постійно запроваджує заходи відновлення економіки на деокупованих територіях; підтримує вітчизняного виробника; розвиває галузі та напрями, які дають найбільший економічний ефект, генерують високу додану вартість і мають стати рушіями зростання економіки незалежної Української держави.

Література:

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-IX#Text> (дата звернення 20.10.2023).
2. Тил працює – Україна воює: підтримка бізнесу в умовах воєнного стану. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221573.html> (дата звернення 20.10.2023).
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 20.10.2023).
4. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 20.10.2023).
5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 20.10.2023).
6. Воскобойніков В.В. Особливості підтримки та розвитку бізнесу в умовах воєнного стану в Україні. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану*: наук.-практ. конф. 7 груд. 2022 р. Вінниця: ХНУВС, 2022. С. 27-29.
7. Сробота: 211 млн. грн. грантів від держави отримають переробні підприємства / Міністерство економіки України. 2023. 04 вер. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=2762a5db-51aa-421a-ac7e> (дата звернення: 20.10.2023).
8. Близько 54 млрд. гривень банківських кредитів виплатили аграріям на розвиток підприємств / Урядовий портал. 2023. 14 вер. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/blyzko-54-mlrd-hryven-bankivskykh-kredytiv> (дата звернення: 20.10.2023).
9. Відновлення економіки на деокупованих територіях та підтримка вітчизняного виробника: уряд удосконалив умови підтримки бізнесу за програмою «5-7-9» / Міністерство економіки України. 2023. 15 вер. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=b754837a-806c-4206-92e6> (дата звернення: 20.10.2023).
10. Про надання фінансової державної підтримки: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 року № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.10.2023).

11. Томаш М. Що таке МСС-код? Який МСС-код у конкретного магазину/сервісу? URL: <https://help.sensebank.com.ua/hc/uk-ua/articles/360013800360-%D0%A9%D0%BE> (дата звернення: 20.10.2023).

Kobko R. Legal instruments of state support of economic entities in the conditions of martial law

The article analyzes the norms of the current legislation, which provide for state support of economic entities in the conditions of martial law.

A decrease in the efficiency of the state sector of the economy was established, which significantly affected the consumer capacity of the population due to the loss of jobs, a decrease in the level of income or their loss in general. It was determined that state support for entrepreneurship is focused on: restoring the industrial complex, providing jobs, domestic demand, implementing state support and creating favorable conditions for the functioning of entrepreneurs.

Attention is focused on the implementation of grant programs for processing enterprises, which provide for the provision of subsidies for the development of their own business, which

entrepreneurs can receive under the mandatory condition provided for the recipient of the grant, namely the creation of up to twenty-five jobs.

The positive consequences of the introduction of state support, which consists in the payment of monetary compensation to entrepreneurs who provided jobs for internally displaced persons, have been established, which helps stimulate entrepreneurs to help displaced people adapt to a new place.

The state support of business entities working in the agro-industrial complex was analyzed, according to which agrarians were able to obtain a bank loan for the development of their own agro-industrial farms. The positive consequences of the Ukrainian government's implementation of the expansion from three to fifteen areas of business activity, which can join the program through the "Action" application and help repair or restore the housing stock, have also been established.

Key words: entrepreneurial activity, entrepreneurship, business entities, martial law, state support, grant programs, factoring agreement, lending.